

DE FRANSKE FORSKELLE OG DET KÆTTERSKE SYDFRANKRIG

Maryse Laffitte

Udefra opfattes Frankrig ofte som et enhedspræget land, i hvilket den katolske religion dominerer overalt.¹ Opfattelsen er korrekt, hvis man betragter den religion, der har opnået historisk dominans i et land, som hørende til dets kulturelle grundlag; dette gælder rigtignok katolicismen i Frankrig. Men konstateringen må nuanceres, for så vidt den katolske kristendom først definitivt opnåede en status som statsreligion, dvs. som en 'politisk' og enhedspræget religion, der konsekvent styrkede den monarkiske magt og til gengæld modtog dennes støtte, efter en række kampe mod 'kætteriet'.

Det er i denne artikel min hensigt at betragte en enkelt region, det sydfranske område, der strækker sig fra Provence til midt i Pyrenæerne, og et enkelt tidsrum i dets religiøse historie, det 12. og det 13. århundrede. I løbet af disse to århundreder truedes katolicismen, især i Languedoc og grevskabet Foix, af en 'kættersk' lære, katharismen, som afviste en række af de dogmer, romerkirken forfægtede. Katharismen blev følgelig bekæmpet som kætteri på det religiøse og politiske plan og udryddet, i hvert fald på det institutionelle plan.

Denne kortfattede studie skal ikke præsentere katharismen i hele dennes teologiske specificitet. Min hensigt er blot at fremhæve en af de modstandsformer, den franske stat og romerkirken mødte, før Frankrig blev et politisk og religiøst enhedspræget land; og ligeledes at fremdrage nogle af den kathariske doktrins kulturelle og sociale implikationer, som historisk kom til at påvirke den sydfranske kultur.

Mit udgangspunkt er da, at 'kulturen' i vid forstand, som en helhed af adfærdsformer karakteristisk for en gruppe mennesker, i høj grad præges af det religiøse substrat, som eksplicit eller implicit er til stede i den. Forskelle i religiøst substrat kan medføre historiske variationer i socio-kulturel adfærd inden for en national kultur. Disse lokale variationer eller afvigelser dæmpes dog stadig mere af urbaniseringen, lønarbejdet og, formentlig, kulturens mediespredning – endog ikke blot på nationalt niveau, men også internationalt.

Frankrig er i dag et enhedspræget land. Allerede fra og med begyndelsen af det 16. århundrede – under kong Frans den Førstes styre – da enevældens langsomme etablering påbegyndtes, blev landet lidt efter lidt samlet til ét, både politisk, juridisk, religiøst, sprogligt og administrativt. Reformationen blandede religiøse konflikter og politiske interesser og delte Frankrig i to lejre, som igennem mange år sønderrev hinanden. 'Religionskrigene' (1562-1589), som udspillede sig mellem katolikker og calvinister,

---

¹ Lad os dog minde om, at kirke og stat i Frankrig har været adskilt siden 1905.

ophørte først med calvinisten Henrik af Navarras omvendelse til katolicismen; han blev Frankrigs konge, Henrik den Fjerde, i 1594. Nantes-ediktet, udstedt i 1598, var hans værk. Det betød et kompromis, kunne man anakronistisk sige, idet det indrømmede protestanterne trosfrihed og visse garantier, som muliggjorde en fredelig sameksistens mellem katolikker og 'huguenotter' (ordet var pejorativt i samtiden). Våbenhvilen blev kortvarig, og efter mordet på Henrik den Fjerde i 1610 stod de franske protestanter forsvarsløse. Kong Ludvig den 13. og hans statsminister, kardinal Richelieu, genoptog kampen mod 'huguenot-partiet', der betragtedes som 'en stat i staten'; en kamp, der i 1685, under Ludvig den 14.s regeringstid, førte til Nantes-ediktets tilbagekaldelse og den protestantiske religions forvisning fra landets territorium. De franske protestanter, som ifølge Roger Mehl² udgjorde så meget som 30% af befolkningen, måtte drage i eksil eller konvertere. De, som nægtede at konvertere og ikke kunne eller ville forlade landet, dyrkede deres tro hemmeligt eller dannede væbnede modstandsgrupper som beskyttelse mod den religiøse undertrykkelse, der fulgte Nantes-ediktets tilbagekaldelse, således de såkaldte 'camisarder' (de bar en hvid skjorte under deres angreb) i Cevennerne, der kæmpede helt indtil 1705. Enevældens princip, 'én konge, én lov, én tro', blev altså først reelt bragt i anvendelse i Frankrig under Solkongen.³ Enevælden iværksatte Frankrigs forening og centralisering, men det var den franske Revolution i det 18. århundrede og den Tredie Republik i det 19., der fuldendte enevældens værk: Revolutionen afskaffede nemlig de sidste lokale administrative og juridiske partikularismer, som bestod i de franske provinser; den ændrede landets struktur ved at oprette "departementer" og ved at give Frankrig en administrativ struktur, som var fælles for hele landet. I perioden 1870-1885 gjorde den Tredie Republik – hvis grundlov var i kraft mellem 1870 og 1940 – det franske sprog obligatorisk over hele det franske territorium og påtvang det overalt via de nye skolelove: Den franske statsskole var fra slutningen af det 19. århundrede konfessionsløs, gratis og obligatorisk for alle børn; undervisningen foregik naturligvis på fransk, men det var også strengt forbudt at tale de lokale sprog (occitansk, bretonsk, elsass'sk osv.) i pauserne. Ved at gøre det franske sprog obligatorisk og sprede en national samfundsmoral i landdistrikterne var den republikanske skole det mest effektive redskab for den franske nationale enhed.

Dog var denne nationale enhedsdannelse en langsom skabelsesproces, og dens relative fuldførelse er et nyligt fænomen. Der eksisterer ikke historisk et fransk 'folk', som taler et og samme sprog, og der findes ingen naturlig geografisk enhed; Frankrigs grænser forandredes hyppigt og helt op til Anden Verdenskrig. Frankrig er resultatet af væbnede kampe, ægteskabelige fyrstealliancer og diplomatiske strategier. Landet integrerede stater og områder, som før var selvstændige, såsom hertugdømmet Bretagne, provinsen Languedoc, kongedømmet Nedre Navarra, i hvilke der taltes andre

² Mehl 1982. Der skal i dag i Frankrig være 2-3% protestanter.

³ I Frankrig opstod dog en ny religiøs uro under Ludvig den 14., denne gang i skikkelse af jansenismen; den blev fordømt af den pavelige bulle *Unigenitus Dei Filius* i 1713.

sprog end fransk. Det, der blev sproget 'fransk', er som bekendt det romanske sprog, man talte i Ile de France, dvs. det parisiske område. Aquitanien⁴ var skiftevis fransk og engelsk og blev definitivt fransk i det 15. århundrede (nærmere bestemt i 1453, takket være Karl den Syvendes sejr i slaget ved Castillon). Nice og Savoyen blev først annekteret i 1860. Elsass og Lothringen blev efter Frankrigs nederlag til Prøjsen afstået hertil i 1871, tilbagegivet til Frankrig i 1918, besat af Tyskland i 1940 og endelig befriet i 1944. Den franske Revolution havde udråbt landet som "én og udelelig" nation, men Frankrig er rent faktisk ikke en sådan enhed, men blot resultatet af politiske viljeshandlinger, først monarkiske, dernæst republikanske.

Heller ikke på det religiøse plan er Frankrig en historisk enhed. Reformationen frembragte som nævnt en epoke fuld af religiøse og politiske stridigheder, en af de mest voldelige perioder i fransk historie. Selv om landet langsomt blev omvendt til kristendommen fra og med det 3. århundrede, og frankernes konge, Klodevig, som regerede i dets nordlige del, der senere blev det moderne Frankrig, var dets første hedenske overhoved, som lod sig omvende (496⁵) og dermed accepterede at blive den kristne kirkes repræsentant, var der stadig, historisk, et religiøst og et ikke-religiøst Frankrig.

Ifølge socio-demografen Emmanuel Todd, der i sin bog *La nouvelle France* (1988) studerer de geografiske forskelle og variationer i den nutidige franske befolknings socio-politiske adfærd med henblik på at forstå de politiske positioner i dagens Frankrig, er modsætningen mellem et troende Frankrig og et ikke-troende Frankrig af en historisk bestemmelig, skønt fjern og ikke umiddelbart tilgængelig oprindelse: Den hidrører fra eksistensen af to "antropologisk"⁶ forskellige familiestrukturer eller -systemer, som ifølge ham allerede var på plads under Romerriget. Disse to grundlæggende familiesystemer frembyder naturligvis visse lokale nuancer. Jeg vil her kort opridse Emmanuel Todds tese, idet hans fremhævelse af de systematiske forskelle og deres forbindelse med Frankrigs religiøse og politiske opdelinger har relevans for vor diskussion.

Emmanuel Todd konstaterer, at stemmefordelingen mellem politisk højre og venstre i det 20. århundredes valgsammenhænge – dvs. mellem det yderste højre og det liberale højre på den ene side og socialister og kommunister på den anden side – svarer til en demografisk fordeling, som er ret konstant gennem historien: Det er nemlig muligt at

---

⁴ L'Aquitaine var en af det romerske Galliens fire provinser, grænsende mod le Poitou i nord, la Garonne i øst, Pyrenæerne i syd og Biscayabugten i vest.

⁵ Denne datering må naturligvis omgås med forsigtighed, da kilderne er få, sene og ofte hagiografiske. Det er dog den, historikerne i dag synes at acceptere. 1500-året for Klodevigs dåb blev endog fejret af en del franske katolikker i 1996, idet en historisk tradition – hvis grundlag i øvrigt bestrides af de fleste – gør Klodevigs dåb til symbolet på den 'franske stats' fødsel og legitimering ved religionens og politikken forening! Ikke desto mindre opstår det Frankrig, der eksisterer i dag, ifølge de fleste historikere i det 12. århundrede. Jf. Citron 1991.

⁶ Denne betegnelse er Emmanuel Todds.

tegne et stabilt geografisk kort over den måde, franskmændene stemmer på. Endvidere viser Todd, at mens Sydfrankrig i dag er mindre industrielt udviklet end Nordfrankrig, er der derimod, paradoksalt nok, i Syd flere elever, der består studentereksamen end i Nord, hvilket ifølge Todd indikerer et historisk sedimenteret højere kulturelt niveau. E. Todd antager da, at den franske befolknings politiske fordeling og denne kulturelle forskydning, som begge er særdeles stabile, historisk svarer til en religiøs fordeling: Der bestod nemlig i den før-industrielle periode en forskel mellem et troende Frankrig (katolsk eller kættersk – katarisk, vaudesisk, protestantisk) og et ikke-troende. Og denne religiøse fordeling svarer atter til en forskel mellem familietyperne. I Frankrig eksisterer der ifølge E. Todd to nævnte væsentligt forskellige familiesystemer, som udgør den mest modstandsdygtige basis for de værdisystemer, der ligger til grund for trosretningerne og derefter for de politiske overbevisninger: Det drejer sig om ættefamilien (*la famille souche*) og kernefamilien (*la famille nucléaire*).

Ættefamilien samlede flere generationer under det samme tag. Familiens forskellige medlemmer var underkastet familieoverhovedets myndighed. I denne familietype havde man kun få børn; man forsøgte nemlig at bevare arven, som tilfaldt en enkelt arving, det ældste barn, hvad enten det var en dreng eller en pige. De få børn, der blev født, blev opdraget til respekt for autoriteten, men blev beskyttet og støttet af familien. Dette ættesystem var i mere eller mindre komplekse udgaver almindeligt i hele Sydfrankrig, i Elsass, i Flandern og i Bretagnes yderste spids.

Om kernefamilien gælder det derimod, med visse variationer, at den kun samlede to generationer under samme tag; den havde flere børn, og de blev betragtet som ligestillede, men blev ikke beskyttet i samme omfang som i ættefamilien, og de forlod familien før eller senere for at stifte deres egen familie. Denne type var almindelig i hele det centrale Frankrig og langs Middelhavskystens østlige del.

Ættefamilien videreførte gennem generationerne autoritet og ulighed som værdier, og kernefamilien videreførte frihed og lighed som værdier. Stadig ifølge Todd frembringer disse to familiesystemer dels stærkt forskellige private religiøse adfærdsformer, dels forskelle i politisk adfærd. Det er således netop i geografiske områder præget af kernefamilien, hvor værdierne frihed og lighed blev traderet, at den franske Revolution fandt sted. Den udspandt sig i den parisiske region, altså i det centrale område, og den var bærer af idealer, som udgik fra denne specifikke antropologiske basis. Den søgte rigtignok at udbrede sin egalitære model, som den betragtede som almen gyldig, til hele landet, skønt denne model ikke svarede til de værdier, ættefamilierne traderede i de områder, hvor disse var rodfastede. Det var til gengæld i disse områder, domineret af autoritære og ikke-egalitære ættefamilier, at de religiøse adfærdsformer udviklede sig; og det var her, netop i katolicismens område, at kætteriernes dukkede op, eftersom alle monoteismer hviler på et autoritetsprincip, princippet om Guds autoritet og om uligheden mellem Gud og de troende. Emmanuel Todd modstiller altså ikke katolicismen og 'kætteriernes', men derimod den monoteistiske religiøse adfærd i almindelighed,

hvad enten den bekender sig som katolsk, katharisk, protestantisk eller vaudesisk,⁷ der optræder i det samme ættefamilieområde, og den ikke-religiøse adfærd, hvis eksistens konstateres i kernefamiliens områder.⁸ Disse religioner – den katolske, kathariske, protestantiske og den vaudesiske – besidder alle, trods deres forskelle, det samme monoteistiske og kristne grundlag, og især, ifølge E. Todds logik, deler de i udgangspunktet en autoritær gudsopfattelse, som afspejler familiens autoritetsstruktur. Skønt katharer og protestanter senere bestrider Romerkirkens åndelige og timelige magt, er alle kristne konfessioners Gud den samme: en almægtig Gud, et absolut autoritetsprincip, som hersker over menneskesjælene og kan dømme eller tilgive dem. Dette udsagn må naturligvis nuanceres, for så vidt katolicismen anerkender en handlingsbestemt frelse, mens protestantismen bestrider den, og katharismen tror på en sjælens renselse gennem reinkarnation. Ikke desto mindre forbliver den kristne Gud i sidste instans den eneste dommer. Den kristne traditions Gud er et fjernt, abstrakt væsen, som unddrager sig menneskets erkendelse, "a Super-Being", med Karen Armstrongs bevidst respektløse udtryk (Armstrong 1993, 239). Denne Gud har ført alle kristne konfessioner til at stille sig de samme spørgsmål: Hvordan forliges forestillingen om en evig og fuldkommen Gud med forestillingen om en endelig verden, det ondes tilstedeværelse i verden, syndsbegrebet (hvis Gud er virkende årsag til alt, som sker i verden, er han vel også det ondes årsag ...) og endelig med forestillingen om den kødeliggjorte Kristus' guddommelige natur? Katolikker, katharer og protestanter har forsøgt at besvare disse spørgsmål. Katharernes svar er, kan man sige, yderst radikalt i sammenligning med katolikkernes og endda med Reformationens. Den kristne religion bygger grundlæggende på kærlighedens princip, men de kristnes gud forbliver alligevel et fjernt fuldkommenhedsprincip, som indgyder de troende en respekt begrundet lige så meget i frygt

---

⁷ Vaudesismens navn hidrører fra Pierre Vaudès (el. Valdès el. Valdo, købmand i Lyon), som skabte sin sekt i 1170. Dens principper bebudede i mange henseender Reformationen. Vaudeserne mente, at alle kristne måtte kende de Hellige Skrifter; at lægfolk havde samme rettigheder som præster, også retten til at belære og evangelisere; paven, biskopperne og præsterne havde derfor tiltaget sig en illegitim magt. Vaudeserne forkastede helgendyrkelsen og erklærede, at kun den personlige værdighed kunne give et menneske ret til at udøve sakramenterne. Dette kætteri, som udsprang i Alperne, bredte sig til Provence, Le Dauphiné, Piemontes dale, Lombardiet og helt til Spanien og Tyskland. Vaudeserne blev kætterstempled i 1179 og herefter forfulgt. I 1209 blev firs medlemmer af sekten brændt i Strasbourg. Under Reformationen sluttede de overlevende vaudesere sig til protestanterne, der ligeledes blev forfulgt gennem det 16. og det 17. århundrede.

⁸ Emmanuel Todd støtter sin argumentation på en lang række statistiske komparative kort, nærmere bestemt 46, som dokumenterer forbindelsen mellem familiesystemer, religion, kulturelt niveau og politisk tendens, såvel som disse relationers historiske konstans. Hans første kort viser f.eks. katharernes, vaudesernes og protestanternes geografiske lokalisering. Disse tre kætterbevægelser optræder netop i syd-vest (med undtagelse af Middelhavskystens spids) og i nord-øst. Protestantismen dækker langt større zoner end katharer og vaudesere, men den slår rod i netop de samme områder. Et andet kort (nr. 26) præsenterer Frankrigs religiøse zoner: De dækker ganske nøjagtigt kætterzonerne, dog med en enkelt tilføjelse i vest (Bretagne og Vendée), som helt domineres af katolicismen. Andre kort viser fordelingen af religiøse praksisser i 1960'erne, studentereksamensresultaterne i 1970'erne, familietypernes fordeling i de før-industrielle zoner, osv. Den tilgang, Emmanuel Todd har valgt, kunne således bestemmes som strukturel og komparativ.

som i kærlighed. Det er denne gudsopfattelse, Emmanuel Todd tilskriver kristendommen som helhed, indbefattet de 'kætterske' bevægelser.

Den forbindelse, Todd videnskabeligt etablerer mellem familietyper, religiøs tro og politiske overbevisninger, er trods hans undertiden ekstreme generaliseringer særdeles interessant. Men selve argumentationsgrundlaget er dog diskutabelt: Hvordan kan det eksempelvis så bestemt hævdes, at det er familietypen, der ligger til grund for den religiøse overbevisning, og ikke snarere omvendt? Hvordan kan man være sikker på, at den mest elementære opfattelse af verden ikke er religiøs, før den er familiebestemt? I katharernes tilfælde rejser dette spørgsmål sig, som vi skal se, i særlig iøjnefaldende grad. I øvrigt var feudalsystemet i Sydfrankrig langt mere åbent end det var i Nord, hvor det var germansk præget. I de sydfranske regioner levede adelen således i store familieklaner, som ikke praktiserede førstefødselsret, men en kollektiv lensret (Brenon 1996, 93). Dette strider muligvis mod Todds særdeles generelle bestemmelser.

Katharerne

Jean Duvernoy indleder sin bog om katharismen på følgende måde:

Katharismen er en af menneskehedens store religioner; den har hersket over et betydeligt antal menneskers sjæle, styrket deres hjerter og kaldt på deres opofrelse, fra Lilleasien til Atlanterhavet og i det mindste fra det 10. til det 15. århundrede, idet den omfatter den slavo-byzantinske bogomilisme. Fra det 12. århundrede oplevede den en forbløffende ekspansion i Rhinlandet, Flandern, Champagne, i Loire-dalen, Languedoc, Galicien, Aragon, Italien, Bosnien, Grækenland, Bulgarien, Konstantinopel og Lilleasien.⁹

Hvad angår Frankrig, ser det dog ud til, at det var i syd, nærmere bestemt i Languedoc og grevskabet Foix, denne kætterbevægelse, den mest interessante af alle før Reformationen, manifesterede sig med størst intensitet i det 12. og 13. århundrede. Der efterlod den sig flest spor, ikke mindst i den endnu synlige form af de "katharborge", hvis ruiner knejser storslået over stejle tinder og markerer etaperne på katharernes vej, som løber langs Pyrenæernes centrale og østlige dele, fra byen Foix til Middelhavet.

Katharismen har i efterkrigstiden været genstand for fornyet interesse, i forskningen såvel som i offentligheden, især takket være de meget vigtige tekstfund, som er blev gjort inden for de sidste halvtreds år. Disse kilder udgør et væsentligt bidrag til

---

⁹ Duvernoy 1976, 7. Dette værks anden del udkom i 1979. Jean Duvernoy mener i øvrigt, at betegnelsen "kathar" ikke skulle komme fra det græske ord *katharós*, som almindeligt antaget, men fra det tyske ord "Ketter", "der ved en normal konsonantforandring blev til 'Ketzer', men også 'Katze', kat, af 'Katte'. Disse Ketter-Ketzer er altså Kattens folk, 'kattister', ville vi sige. Katten er netop i nordeuropæisk middelalder det typisk djævelske dyr" (Duvernoy 1976, 303).

moderne forskningsfelter som mentalitetshistorien¹⁰ og den sociale idéhistorie. Offentligheden er blevet tiltrukket af den dystre religiøse beretnings uhyggelige aura og de storladne arkitektoniske omgivelser, der var dens ramme.

Hvorfor er katharismen nu interessant fra et moderne synspunkt? Det er den, fordi dens teologiske principper og dens moral udtrykte en menneskeopfattelse og en holdning til mellem menneskelige forhold, som gik imod den romersk-katolske lære og modsagde den feudale orden. Katharismen lagde grunden til en original sydfransk kultur, der i flere henseender er udpræget moderne. Jeg skal senere vende tilbage til det her implicerede modernitetsbegreb. Den kathariske religion blev forfulgt og derefter knust af kirken og den franske kongemagt. Jeg skal ikke gå nærmere ind på de historiske detaljer ved katharernes tilintetgørelse, men nøjes med at bemærke, at den romerske kirke først forsøgte at standse dette kætteri ved prædiken og forkyndelse. Da denne fremgangsmåde var slået fejl, kaldte pave Innocens 3. til korstog mod katharerne (også kaldet Albigenserkorstoget).¹¹ Det blev en veritabel hellig krig på kristen grund, eftersom "en erobring [af jord fra kætteriets protektorer] ved sværdet for hver korstogskriger betød fuld aflad, såvel som befrielsen af Kristi grav i Jerusalem gjorde det" (Brenon 1996, 103). Dette korstog varede elleve år, fra udplyndringen af Béziers i 1209 til massakren i Marmande i 1224. Det gav anledning til mangfoldige blodige episoder og medførte døden ved bålet for utallige *Bons Hommes* og *Bonnes Femmes* (katharer). Den 22. juli 1209 dræbte Simon de Montforts korsfarere for at udrydde kætterondet *samlige beboere* i byen, både katharer og katolikker, der alle havde søgt tilflugt i Madeleine-kirken¹². Det berettes, at Arnaud Amalric, abbeden i Cîteaux og pavens legat, adspurgt om, hvordan man skulle skelne katolikker fra kættere for at spare deres liv, skal have svaret: "Dræb dem alle, Gud vil genkende sine egne!"¹³

Efter afslutningen af dette baronernes korstog, der havde ofret tusinder af uskyldige mennesker, og hvis resultat forblev uafgjort, idet korsfarerlederen Simon de Montfort var død, og hans søn Amaury de Montfort var blevet besejret i 1224, tog kongen,

---

¹⁰ Historikeren Emmanuel Le Roy Ladurie studerer eksempelvis katharismens indflydelse på beboerne i den landsby i Pyrenæerne, som han helligede sit værk *Montaillou, village occitan*, Paris 1976.

¹¹ Termen "Albigenser" var en af de benævnelser, hvormed katharerne betegnedes af deres modstandere, måske med henvisning til vicomterne af Albi, Trencavel, der tolererede katharismen (jf. Duvernoy 1976, 308, og Niel 1955, kap. V).

¹² Ofrenes antal anslås forskelligt i litteraturen. Ferdinand Niel hævder, at "trediv tusinde [personer] er et sandsynligt tal" (Niel 1955, 77); René Nelli taler 'kun' om mellem 7000 og 8000 ofre (Nelli 1972, 31).

¹³ Denne meget berømte sætning har naturligvis været voldsomt omstridt. Ferdinand Niel mener for sin del, at den er autentisk (Niel 1955, 77): "De fleste historikere finder den apokryf, men deres argumenter hviler, også her, på sentimentale motiver. Den gengives af en tysk munk, Cesarius af Heisterbach, som ikke deltog i korstoget, men som fik den fortalt; der eksisterer intet historisk bevis for, at den ikke skulle være udtalt. Den bekræftes tværtimod grusomt af kendsgerningerne. Hvor stor de forfatteres autoritet end er, som afviser dens autenticitet, er det antagelig fornuftigt at holde sig til benediktineren Dom Vaissete, provinsen Languedocs store historiker, der uden at give den sin uforbeholdne tilslutning dog ikke mener, den kan drages fuldstændig i tvivl."

Ludvig 7., i 1226 sagen i egen hånd med henblik på politiske erobringer. Hans mål var definitivt at sikre det franske herredømme i Provence og i Languedoc. De occitanske lensherrer blev skræmt af kongemagten og underkastede sig den, og i 1229 underskrev greven af Toulouse, som havde støttet sydens og katharernes selvstændighed, en fredsaftale med den franske konge: Meaux-traktaten. De kathariske kirker og fællesskaber blev hermed isoleret. Inkquisitionen,¹⁴ der var blevet oprettet af pave Honorius 3. med henblik på at bekæmpe katharismen, overtog forfølgelsen. Den varetog på én gang en efterforskende, en pønitentiell og en straffende funktion. Den dyrkede og fremmede systematisk angiveri med henblik på at pågribe for derpå ved afsværgelse, fængselsstraf eller brænding at eliminere samtlige medlemmer af det kathariske præsteskab og således demoralisere en befolkning berøvet sine religiøse ledere.

Borgen i Montségur, som fra 1232 var blevet den religiøse modstands faste pol, blev også dens sidste bastion. Den belejredes af den franske konges hær og overgav sig i 1244. Den 16. marts 1244 blev to hundrede femogtyve *Bons Hommes* og *Bonnes Femmes*, som havde nægtet at afsværge deres tro, brændt på et kollektivt kætterbål.

Efter Montségurs fald og i 1255 fæstningen i Quéribus', som var forblevet katharisk, forfaldt katharismen, der stod uden organiseret præsteskab. Ifølge René Nelli (Nelli 1972, 54) blev den i byerne en art politisk parti, som forsøgte at unddrage sig den romerske Inkquisition, der ved sine hårdhændede metoder fremkaldte kapitalflugt og ruinerede landet; uden for byerne forvandlede den sig til en forenklet tro, som stadig mere afveg fra den oprindelige katharisme. Den åndelige gnist, som fandtes i de kathariske fællesskaber, var blevet slukket. Katharismens forsvinden markerer den 'franske' kulturs triumf, dvs. den nordlige kulturs sejr over den occitanske kultur.

Men hvilke teologiske principper danner da grundlaget i denne markant anderledes verdensanskuelse, som var katharernes?¹⁵ Katharerne kaldte sig ikke selv katharer, ej heller de Rene. De opfattede sig selv som *kristne*, som trofaste mod Kristi lære og apostlenes gerninger. Katharismen tilhører på det moralske plan en tendens, som søger

---

¹⁴ Dette kirkelige retsorgan blev officielt stiftet i 1229, men fungerede ifølge Anne Brenon (1996, 107) først regelmæssigt fra 1233.

¹⁵ De fleste kathariske tekster blev destrueret af Inkquisitionen; man har hidtil, som bl.a. Anne Brenon bemærker (1996, 20), kun fundet ganske få værker forfattet af katharer. Det drejer sig i det væsentlige om to afhandlinger og tre ritualer. Disse to afhandlinger er, som René Nelli angiver (1972, 71), "en anonym *Katharisk traktat* fra det 13. århundrede, tilskrevet Bartholomé de Carcassonne og indfattet i Durand de Huescas *Liber contra manicheos*, som citerer dele af den for at afvise den (Ed. Thouzellier, Louvain 1964), og *Bogen om de to principper* (*Liber de duobus principiis*), tilskrevet italieneren Gianni di Lugio [som var biskop og *Bon Homme*, og som skal have affattet denne traktat i 1230] (Ed. Dondaine, Rom 1939). ... Disse traktater giver os værdifulde oplysninger – især *Bogen om de to principper* – om vigtige doktrinære spørgsmål, men de fremstiller ikke læren i dens helhed eller på sammenhængende måde. Man må således for bedre at forstå den gribe til de katolske modstanderes omtale af den og til, hvad Inkquisitionens dokumenter lærer os om den." Traktaterne, som René Nelli analyserer detaljeret i sit værk *Philosophie du catharisme* (1975), oplyser os om den katolske kontrovers. Hvad ritualerne angår, udgør de en kilde til information om de praktiske, katharisk-kristne gøremål. René Nelli anvender dem i sin bog *La vie quotidienne des cathares du Languedoc au XIIIe siècle* (1969).

tilbage mod en oprindelig evangelisk lære, for så vidt den forsøger at genfinde en enkel og fælles livsførelse svarende til apostlenes og fjernt fra Romerkirkens pompøse stil og kultformer, der synes tilfældigt overtroiske (såsom eksempelvis dyrkelsen af kostbare skrin indeholdende helgeners legemlige rester). På det filosofiske plan er der – med René Nellis udtryk – tale om en absolut, radikal dualisme. Jeg skal uddybe dette punkt. Den kristne teologis centrale problem er det Ondes problem: Hvorledes har en god Gud, en kærlighedens Gud, kunnet tillade det Ondes eksistens? Der har været gjort et betragteligt antal forsøg på at besvare dette spørgsmål. Dualisterne foreslår da den følgende forklaring: Hvis Gud er god og ren, kan han ikke have skabt det Onde, endsige et menneske, som er i stand til at gøre noget Ondt (men menneskets fri vilje lader det vælge det Onde). Intet menneske er derfor skabt af Gud. Der er oprindeligt ikke én, men to guddomme: en absolut god Gud, som har skabt alt, hvad universet indeholder af kærlighed, renhed og godhed, og som har skabt det usynlige, åndernes ufordærvelige verden; og en absolut ond Gud, fra hvem alt Ondt i universet hidrører, en fordærvelses gud, hvis materielle og kaotiske manifestation er uophørlig. De dualistiske doktriner lægger imidlertid forskellig vægt på de to skabelsesprincipper: er de lige eller ulige i betydning og styrke? På dette punkt favoriserer katharenes afgørelse det Gode. Det Gode er uforanderligt, det kan ikke påvirkes og ændres, men er absolut, dvs. ‘det ligner Faderen’, og alle sjæle vil vende tilbage til den gode Gud, når de har gennemført en renselse takket være deres mangfoldige reinkarnationer, der betragtes som en fremadskridende gen-skabelse. Det Onde er derimod ustabil, foranderligt. Det hersker på jorden, som er en art helvede, som sjælene forsøger at slippe ud af. Men i tidens fylde vil det Onde til sidst blive isoleret, indkapslet, sat ud af stand til at gøre fortræd og fordærve. Der eksisterer med andre ord en god, uendeligt stabil evighed og en slet, ustabil, materiel evighed, som bestandig gennemrystes af modsætningsfulde forandringer. Ifølge katharerne er det Gode og det Onde to ånder, men af væsensforskellig natur, og det Gode vil besejre det Onde.

I modsætning til, hvad Inkquisitionens mænd påstod, strider den kathariske dualisme ifølge katharismekendere for det første ikke radikalt mod epokens religiøse opfattelser, men udtrykker en ‘manikæisme’, der var almindelig i hele Middelalderen; for det andet er den ikke af manikæisk *oprindelse*, men følger direkte af overvejelser over de kristne Skrifter. I virkeligheden, erklærer Georges Duby, forholder det sig således, at “manikæisk er kristendommen i det 11. århundrede fuldt og helt, spontant”.¹⁶ Det er temaer som Djævelens og hans engles fald, Dommedag og Apokalypsen, illustreret af romanske fresker, der gennemgribende præger epokens religiøse fantasi. Det kathariske dogme betoner således en tendens, som allerede er prægnant i dette århundrede, og radikaliserer det blot yderligere. Så langt fra at hente tanken om materien som princip hos manikæerne, fastslår Jean Duvernoy,

---

¹⁶ Georges Duby, i *Le Moyen-Âge, adolescence de la Chrétienté occidentale, 980-1140*, citeret af Anne Brenon (1996, 33).

forfægtede katharerne en ontologisk dualisme, to ifølge deres væsen modsatte principper, [og] de gik såvidt vides aldrig så langt som til at beskrive en oprindelig materie, der skulle true de gode realiteters verden med en art smittende kaos. De begrænsede sig til at fastholde Skrifternes skelnen mellem et lysets princip og et mørkets princip. De to realitetsordener modstilles ved deres egenskaber og begrunder således to principper. Dualismen er således ikke et udgangspunkt, men konsekvensen af et ræsonnement, resultatet af en analyse af Skrifterne (Duvernoy 1976, 42).

“Resultatet af en analyse af skrifterne” ifølge katharismen, som ganske vist afviser Det Gamle Testamente, baserer sig på Det Nye Testamente og Kristi “Gode Nyhed”. Den kathariske filosofis væsentligste kilde er i øvrigt Johannes-evangeliet. Ifølge René Nelli (Nelli 1978, 16) er mange tekststeder i dette evangelium indlysende dualistiske, og andre blev læst af katharerne på en måde, som stred mod den katolske læsning. De motiver, som var væsentlige for katharismen, såsom den dobbelte skabelse, modsætningen mellem lyset og mørket, mellem den timelige verden og evigheden, var netop til stede i Johannesevangeliet.

Men hvordan lyder den kathariske skabelsesberetning? Hvorfor og hvordan blev menneskene ramt af det Onde? I begyndelsen var himlen, hvor sjælene som kønsløse engle befandt sig sammen med Gud. Men:

1. Det Ondes princip, Satan, trænger ind i himlen.

2. Han forfører og trælinder de engle, som fra begyndelsen var prædestineret til at gøre det Onde (der er ingen fri vilje, derimod prædestination), og han kaster dem ned på jorden: Han materialiserer dem.

3. Han kæmper imod de engle, som var forblevet tro mod Gud, men det lykkes ham ikke at besejre dem, da de ifølge deres natur er og forbliver uløseligt knyttet til deres eget væsen, til Gud og det Gode. Der eksisterer derfor to slags Ondskabens engle: for det første dem, som blev forført og fulgte Satan – det er dæmonerne (et dunkelt punkt i doktrinen); for det andet dem, som blev indfanget og materialiseret mod deres vilje – det er menneskene. De engle, Satan indfanger, holdes i beredskab og indsættes i kroppe, efterhånden som de kødelige handlinger finder sted. Af denne grund må de reinkarneres, enten i en menneskelig skikkelse eller en dyrisk (sjældnere) – tre, syv, ni gange eller mere – indtil de har lært, at ulykke er sammenfaldende med Ondskab, og at begge dele undgås samtidig. Reinkarnationernes mekanisme vil først ophøre, når alle sjæle er frelst. Reinkarnationen er derfor ikke en straf, men et pædagogisk forløb, det Godes lange læreproces.

Hvis man betænker, at katharismen og den vaudesiske religion blomstrede på den samme grund som katolicismen, og i et videre perspektiv – for så vidt Emmanuel Todds opdeling af et religiøst og et ikke-religiøst Frankrig tages i betragtning – at de udfoldede sig i de regioner, som senere også tog imod protestantismen, må det undre, at der består en sådan forskel mellem disse katharismens teologiske principper og på den anden side katolicismens, vaudesismens og protestantismens (den lutheranske og den calvinistiske). I disse sidste konfessioner er verden og menneskene dog Guds

skaberværk, og Gud sendte sin søn ned på jorden for at frelse menneskene og befri dem fra det Onde. Når Kristus blev menneske, betyder det, at mennesket er en del af den guddommelige skabelse, mens katharerne rigtignok tror, at Kristus har eksisteret, men ikke, at han virkelig var kødelig (doketisme). Det Ondes problem er imidlertid ikke dermed løst i de tre konfessioner, men verden er ikke skabt af Satan. For katolikkerne er det mennesket, der er ansvarligt for det Onde, og det kan vælge at gøre det Onde eller ikke; dette er læren om den fri vilje og om frelsen gennem gode gerninger – når mennesket er frit, er det også frit stillet i valget mellem Godt og Ondt. Kirken hjælper og støtter mennesket i dets valg. Vaudeserne og protestanterne tror derimod, at Gud faktisk udpeger synderne: Det er prædestinationslæren. I disse tre konfessioner, men ikke i katharismen, hidrører det Ondes problem fra mennesket, som er skabt af Gud (hvilket er en teologisk blindgyde). I den kathariske filosofi er det Onde derimod ikke Guds værk; og når menneskene gør det Onde, skyldes det, at de er skabt af Satan.

Hvilke moralske og sociale konsekvenser har da den kathariske teologi? Denne religion trængte jo ind i alle samfundslag, blandt andet som en reaktion mod visse præsters slette levevis og mod den romerske autoritarisme. De store lensherrer antog den af personlig interesse. Kvinderne antog den, fordi den indrømmede dem en større værdighed (de kathariske fællesskaber var langt mere egalitære end de katolske – kvinder havde således taleret: når mennesket alment bar ondskaben i sig, bortfaldt udpegningen af kvinden som mere ond og syndig end manden). Borgerne antog den, fordi den accepterede pengelån med renter. Imidlertid eksisterede der to kategorier blandt katharerne, de *fuldkomne* [*les parfaits*] og de jævne troende. De fuldkomne eller *Bons Hommes* var dem, der var nået længst på renselsens vej. De havde modtaget ordineringsens *consolamentum*, en form for dåb, som blev givet ved håndspåbyggelse. At modtage *consolamentum* var at træde ind i katharernes orden og betød et frivilligt afkald på denne verdens goder (blandt andet seksualiteten). Kvinder kunne modtage *consolamentum* og kunne undertiden videregive det. De ikke-ordinerede troende kunne føre et normalt familieliv, hvis blot de respekterede de kathariske forskrifter.

På mange måder repræsenterer katharismen en tilbagevenden til urkristendommen. Men den rummer også en eksplicit kritik af den feudale orden. Når alle mennesker er Satans værk og alene deres sjæle besidder en guddommelig værdi, da er de alle lige, og ingen kan udøve autoritet over andre (dette må naturligvis forstås i periodens kontekst: katharerne var blot mere egalitære end katolikkerne).¹⁷ Alle, som søger at udøve autoritet over andre, er derfor repræsentanter for det Onde, det gælder således fyrster, baroner og biskopper. Feudalismens hierarkiske system, som hviler på den tvungne

---

¹⁷ Dette udsagn kunne afkræfte Emmanuel Todds tese, ifølge hvilken ættefamilien var fuldstændigt dominerende i kætterregionerne, eller kunne afkræfte, at ættefamilien, hvis den var fremherskende, nødvendigvis måtte frembringe en autoritær og uegalitær familietype. Den relative egalitarisme hos katharerne ville ifølge tesen være uforklarlig. Denne forskel ville til gengæld kunne forklares, enten hvis katharismen fremstod på et mindre uegalitært grundlag, end Todd påstår, eller hvis det religiøse kan tilkendes forrang over familiestrukturen.

underkastelse af et menneske under et andet, er satanisk. I reinkarnationslæren, som jeg nævnte ovenfor, er paver, konger, dommere og lensherrer slette og onde sjæle, som ikke er nået ret langt ad frelsens vej. Desuden hviler feudalismen på blodets værdi og på denne værdis videreførelse; blodet er imidlertid for katharerne ondt, da det ikke udgår fra sjælen, men fra den krop, som holder sjælen i fangenskab. Sjælen kan i øvrigt reinkarneres i et hvilket som helst væsen (gerne et menneske), ikke nødvendigvis i en lensherre.

Katharerne forkastede ligeledes vold og krig; de nægtede at dræbe mennesker og endda dyr (de spiste ikke kød), da sjælen eventuelt også kunne reinkarneres i et dyr. De anerkendte ikke forestillingen om en heroisk død, hverken for Guds skyld eller for en kvindes. Den feudale kriger, der udmærkede sig ved sin dygtighed i kamp, og som var feudalsystemets grundlæggende figur, udgik derfor fra Djævelen. Korstogene, der vidt og bredt blev fejret i epoken som en hellig krig, blev opfattet som en dogmatisk mystifikation, eftersom Kristus ikke virkeligt havde levet på jorden. Den eneste måde at kæmpe på, som katharerne godkendte, var selve opoffrelsen, ofringen af det egne liv.

Katharerne afviste endvidere gyldigheden af den menneskelige retspraksis; feudalherrerne, som inkarnerede den juridiske autoritet i deres len, kunne ifølge katharisk tænkning ikke håndhæve nogen lov, og ikke idømme dødsstraf. Katharerne foretrak at løse konflikterne ved skøn og forsoning under en ordinerets opsyn og ved den skyldiges forbedring; de var kategorisk imod den skyldige afstraffelse ved døden.

De betragtede ikke ægteskabet som et sakramente, men som en simpel indbyrdes overenskomst og forpligtelse med lige rettigheder, hvilket favoriserede en vis emancipation af kvinderne, som dermed ikke var underkastet deres ægtemænd.

De udelukkede kategorisk løgten og forkastede den mundtlige ed, som feudalt væsenet brugte; de foretrak skriftlige kontrakter. Denne praksis var allerede almindelig, men dens generalisering kom til at spille en vigtig rolle på det sociale plan.

Endelig foregreb katharerne som nævnt protestanterne ved at acceptere, at penge kunne betragtes som en vare i sig selv og dermed kunne udlånes mod rente, hvilket Romerkirken forbød. Og det var i øvrigt på det økonomiske plan, at katharismen viste sig mest i konflikt med den feudale holdning, idet den indirekte kom til at fremme handelen for at undgå de feudale tvangsformer, dvs. Satans herredømme; i denne henseende var pengene frigørende.¹⁸ Jorden tilhørte jo lensherrerne, og da kun håndværkernes og de handlendes arbejde blev lønnet med penge, forekom det katharerne rigtigt, i modsætning til som lensherrerne arbitrært at opkræve og modtage afgifter, i stedet således som menneske at modtage løn for et arbejde: at lade pengene arbejde, så at sige.

---

¹⁸ Man må her sammenligne med den logik, Max Weber beskriver i *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*; calvinisternes åndelige ensomhed førte dem til at arbejde og akkumulere for at bevise deres tro, og netop disse adfærdsformer fremmede kapitalismen.

Det er klart, at disse 'renes' stræben efter at 'vende tilbage til det oprindelige' også blev udnyttet af visse 'urene' til dissers materielle fordel, men bestræbelsen forbandt især den åndelige fordring med en social fordring, hvilket gav den første langt større gennemslagskraft.

Katharismen blev besejret, antagelig snarere af politiske end af religiøse grunde. Den foregreb en social udvikling, som skulle finde sted meget senere – således kritikken af Romerkirken, feudaltvæsenets afskaffelse, kvindens frigørelse og den humanistiske fordømmelse af krigen. Ikke desto mindre forblev den en religion med begrænset udbredelse, måske denne gang af rent teologiske grunde. Der er i katharismen en ekstremt dyster dimension: For den troende, som afviste det Onde i sit hjerte, var denne verden, han levede i, frygteligt truende, eftersom den var Djævelens værk. Og Gud var meget langt borte. Som René Nelli skriver:

Hvad kunne han stille op mod det Onde, andet end at vente på, at den gode Gud skulle sejre i ham selv, og den guddommelige nåde endelig skulle befri ham fra synden? ... Det, der vanskeliggjorde katharismens udbredelse, var, at den viste handlingen to indbyrdes modstridende veje: enten måtte man indfinde sig med det Ondes orden [dvs. finde sig til rette med jordelivet og dets nydelser, hvor slette de end var], eller man måtte helt give afkald på det jordiske og timelige liv [dvs. føre et asketisk liv og give afkald på de jordiske glæder] (Nelli 1972, 133f).

Det er en yderst krævende opfattelse af livet for et menneske, der først og fremmest forholder sig til sit umiddelbare liv og dets tid. På det sociale plan, tilføjer René Nelli, frembød katharismen "den samme teoretiske modsætning: hvis verden er ond, må den forandres; men hvordan kan den forandres, når Djævelen er almægtig i denne verden?" (*ibid.*). Katharerne var særdeles kritiske over for den bestående orden, som for dem var selve det Onde. Og de forsøgte at forandre denne sociale orden ved at sørge for, at deres fattige blev rigere; de plejede kroppene – som dog var Djævelens værk – og helbredte de syge; de forsøgte at indføre en barmhjertig retsudøvelse.

Teoretisk skulle de give afkald på verden – det var den bedste måde at overvinde den på – og blive fuldkomne; i det virkelige liv mente de dog, at det var deres pligt at virke for at forandre den (Nelli 1972, 134).

Denne modsigelse var sandsynligvis for vanskelig at leve med for de fleste mennesker.

Det er netop denne fundamentale modsigelse, protestanterne faktisk undgik tre hundrede år senere, på trods af den tidlige protestantiske læres ligeledes særdeles dystre karakter. Katharismen og protestantismen frembød en række fælles træk, især en inderliggørelse af det religiøse og en tro på prædestinationen. Katharernes Gud var imidlertid en helt igennem god Gud, som intet havde at gøre med de jordiske grusomheder; mens protestanternes var en streng Gud, som lod truslen om sin arbitrære dom hænge over menneskenes hoveder. Katharismen præsenterede en kristendom, som åbnede sig mod et håb: Da alle sjæle var gode, havde de alle ret til Guds tilgivelse og

til frelsen. Derimod var både Luthers og Calvins protestantisme stærkt påvirket af Augustins lære om nåden:

... ikke blot forbliver den kathariske dualisme absolut ureducérbar til den augustinske monisme, men begrebet ontisk degradering anvendes ikke på samme måde i de to filosofier. Den relative tilintetgørelse [nihilisation] rammer hos Augustin kun sjælene, som først er skabt gode, og ikke, som i katharismen, den materielle skabelse. Materien, som også er Guds værk, bevarer i augustinismen *hele sin positivitet, der er forenelig med endeligheden* – bemærker René Nelli (Nelli 1978, 48).

Da jorden og menneskene var Guds skaberværk, kunne protestanterne nu alligevel, ved en pudsig piruet, acceptere jordelivet som en prøvelse, hvorved de kunne bevise deres tro – denne skulle nemlig nu bevises – og de kunne håbe, at Gud på trods af sin doms arbitrære karakter ville medregne denne tros intensitet og styrke eller dybde. Den historiske protestantisme, og især calvinismen, var trods sin ekstreme hårdhed mere tilpasset verden, end katharismen var. Dette forklarer måske, hvad jeg vil kalde den protestantiske ånds triumf i den moderne verden.

Katharismen frembyder således et dobbelt ansigt over for moderniteten. Den er på den ene side arkaisk i sin forkastelse af kødet og dets gøre og i sin hævvelse af en væsentlig spirituel forskel mellem de *Fuldkomne* og de jævne troende. Den er det ligeledes ved at regne sit *consolamentum* som den eneste vej, der kunne gås mod Gud. Men den er på den anden side forbløffende moderne. Dette aspekt er tydeligt til stede i de træk, hvorved den foregriber vore dages demokratiske sindelag: katharismens kritik af det feudale hierarki, dens valorisering af arbejdet, dens sociale 'egalitarisme', der gjorde plads for kvinderne, dens afvisning af vold og mord, og dens opdragelsesorienterede opfattelse af retsudøvelse, herunder afvisningen af dødsstraf. Men endnu et aspekt af dens filosofi forekommer mig også at svare til en art moderne sensibilitet. Dens pessimisme modsvares af en fornemmelse for det absurde, som er mærkbart til stede i vort århundredes litteratur, og som eksempelvis minder ganske meget om en Samuel Becketts. Når Beckett i *En attendant Godot* lader en af sine personer, Lucky (!), holde en lang monolog, som gentager en og samme sætning, der skal være en parodi på det diskursive sprog, fremgår det af hans usammenhængende tale, at

... Gud ... i sin guddommelige apati ... med få undtagelser godt kan lide os ..., og at mennesket ... er ved at blive magrere ..., at blive mindre ..., og at luften og jorden [er] skabt til ære for stenene ... (Beckett 1952, 59-61).

Mente katharerne ikke netop, på deres egen måde, at jorden var skabt for stenene, og at menneskene ikke havde deres plads på den? Det forklarer, at de aldrig forsøgte at retfærdiggøre den uforklarlige menneskelige lidelse med henvisning til Guds vilje: Jorden tilhører overhovedet ikke den guddommelige orden. Den er absurd.

Men det var den Kirke, der accepterede jorden som guddommelig skabelse og anvendelsen af jordiske tvangsformer, der knuste en Kirke, som afviste voldsanvendel-

se. Kan vi heraf slutte, at katharismen indeholdt kim til en egalitarisme, som ikke kunne assimileres af et feudalsamfund, der stadig mere nærmede sig en monarkistisk centralisering? Eller at den kathariske lære var en ikke-voldens og dialogens utopi, som blev standset af totalitær intolerance fra en Kirkes side, der ikke veg tilbage fra anvendelse af moralsk og fysisk vold? Begge dele, antagelig. Men man kunne måske tilføje, at katharerne ved deres bestræbelse på at *begrænse det Onde* i en verden behersket af Ondskab også mødte de religiøse og politiske magtkampe, den franske middelalters generaliserede pragmatik, med en etisk vilje, som ikke kunne blive forstået.

Oversat af Christoffer Gnejst

Litteratur

ARMSTRONG, KAREN

1993 *A History of God*, London.

BECKETT, SAMUEL

1952 *En attendant Godot*, Paris.

BRENON, ANNE

1996 *Petit précis de catharisme*, Toulouse.

CARPENTIER, JEAN & FRANÇOIS LEBRUN, eds.

1987 *Histoire de France*, Paris.

CITRON, SUZANNE

1991 *Le mythe national*, Paris.

DUVERNOY, JEAN

1976 *La religion des cathares*, Toulouse.

1979 *L'histoire des cathares*, Toulouse.

MEHL, ROGER

1982 *Les protestants, français dans la société actuelle*, Genève.

NELLI, RENÉ

1969 *La vie quotidienne des cathares au XIIIe siècle*, Paris.

1972 *Les cathares*, Paris.

1978 *La philosophie du catharisme*, Paris.

NIEL, FERNAND

1955 *Albigois et cathares*, Paris.

TODD, EMMANUEL

1988 *La nouvelle France*, Paris.

VARI

1991 *Le sentier cathare, de la mer à Montségur*, Cahors.

Summary

Modern France is as a whole a country of Catholic culture, despite the presence of other religions, in so far as Catholicism has managed to impose itself historically as a state religion. Nevertheless, France is divided into traditionally believing and non-believing

regions. The South of France was particularly heretic and constituted from the Middle Age to the Reformation a focus of religious and political resistance to the power of the Roman Church, the feudal lords, and the king of France. In the 12th and 13th centuries, Catharism, which can be considered an 'exemplary' heresy, impregnated the religion and culture of the Languedoc region and the county of Foix. The Cathar heresy was annihilated, but it is on this basis, which is also that of Catholicism, that Protestantism took root three centuries later.

Maryse Laffitte
Lektor
Romansk Institut
Københavns Universitet